

УДК 336.71 (430)+338.246/025.2

О. Буряк

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА НІМЕЧЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ 2008 – 2010 рр.

Розглянено банківську систему Німеччини та особливості державного регулювання банківської кризи 2008 – 2010 рр. Зазначено, що однією з найбільш розвинутих на європейському континенті є банківська система Німеччини. Німецьку банківську модель було взято за основу функціонування Європейського центрального банку (ЄЦБ) у зв'язку із запровадженням нової валюти “євро”. Відмічено, що світова фінансова криза, негативно позначилася на Німеччині. Зауважено, що Уряд Німеччини запропонував та затвердив на початку 2009 р. наймасштабніший серед країн ЄС антикризовий план стимулювання національної економіки. Головними рисами німецької антикризової моделі є посилення ролі держави в регулюванні ринкових відносин, а також втручання в економіку за допомогою державного бюджету, підтримка малого і середнього підприємництва.

Ключові слова: банківська криза, іпотечна криза, ліквідність, фінансова криза, міжбанківський кредит, іпотечний кредит.

Випробуванням для світової господарської системи загалом та національних економік окремих країн стала сучасна світова фінансова криза, внаслідок якої загострилися протиріччя соціально-економічного розвитку та визначено нові якісні їх характеристики.

Сучасна фінансова криза внесла корективи у розвиток та функціонування багатьох країн світу. Вплив фінансової кризи позначився також і на країнах із соціально орієнтованою ринковою економікою, що відобразився в їхніх антикризових програмах.

Банківська система Німеччини також зазнала удару по фінансовому секторі, однак змогла запобігти банкрутству власних банківських установ. Уряд Німеччини запропонував та затвердив на початку 2009 р. наймасштабніший антикризовий план стимулювання національної економіки серед країн ЄС. Тому важливим і актуальним питанням на сьогодні є дослідження банківської системи Німеччини та особливостей державного регулювання банківської кризи 2008 – 2010 рр.

Питання, які стосуються банківської системи Німеччини та особливостей державного регулювання банківської кризи 2008 – 2010 рр. висвітлені в різноманітних законодавчих актах та працях різних вчених [1 – 13].

Мета статті – дослідження банківської системи Німеччини та особливостей державного регулювання банківської кризи 2008 – 2010 рр.

Однією з найбільш розвинутих на європейському континенті є банківська система Німеччини. За насиченістю банківськими установами (чисельність мешканців на 1 банківську установу) країна поступається лише Швейцарії (1633 проти 1631) та значно перевищує інші країни Європи. Такі результати вражають, особливо коли взяти до уваги, що після Другої світової війни Німеччині довелося, по суті, створювати нову кредитну систему.

Доцільно зазначити, що свого часу Німецьку банківську модель було взято за основу функціонування Європейського центрального банку (ЄЦБ) у зв'язку із запровадженням нової валюти "євро" з 1 січня 1999 р.

Німецька модель базується на основі норм мінімального резервування, усереднення цих норм і нечастих операцій на відкритому ринку з метою згладжування коливань ліквідності в банківській системі і стабілізації відсоткових ставок. Особливістю німецької банківської системи є універсальність банківських установ незалежно від розмірів банків, різниці у правових формах та відносинах власності. Кожна із них виконує для своїх клієнтів усі можливі банківські операції.

Юридичною основою банківського бізнесу та фінансових послуг є Банківський Акт 1961 р., що передбачає єдині норми регулювання банківської діяльності. Органом, який здійснює ліцензування фінансової діяльності є Федеральна установа по нагляду за фінансовими послугами BaFin (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht), яка власне у 2007 р. завчасно передбачила та попередила про можливу небезпеку "ефекту доміно" у випадку допущення банкрутства HRE (Hypo Real Estate)-банку, який було врятовано за рахунок платників податків [14]. BaFin видає інструкції, які є обов'язковими до виконання всіма банками, що розташовані на території Німеччини. Банківським Актом передбачена щомісячна звітність банків, яка надається Бундесбанку для складання зведеної звітності для BaFin. А для здійснення перевірок кредитних установ запрошуються зовнішні аудитори, які не є співробітниками центральних органів банківського управління.

Грошово-кредитну і валютну політику банку визначає Рада центральних банків – вищий орган Бундесбанку. Вищим виконавчим органом Бундесбанку, який відповідає за практичну реалізацію рішень Ради центральних банків, є Рада директорів. Бундесбанк є кредитором для комерційних банків та держави. До його компетенції належить управління золотовалютними резервами країни, а головним завданням банку, визначеним законодавством, є забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Виконуючи положення Маастрихтської угоди про створення Європейського валютного та економічного союзу та уніфікації інструментарію грошово-кредитного регулювання, Бундесбанк з 1 січня 1999 р. передав значну частину своїх повноважень, а особливо тих, які стосуються грошово-кредитної політики, спеціально створеному Європейському центральному банку, увійшовши до системи європейських центральних банків (ЄСЦБ).

Банк повністю відмовився від касового кредитування державних органів федерального рівня, надавши їм змогу вести свої бюджетні рахунки за вибором.

Зазначимо, що основними функціями Бундесбанку є:

1. Емісія банкнот.
2. Управління золотовалютними резервами.
3. Управління валютними курсами.
4. Бундесбанк використовує традиційні інструменти регулювання грошового ринку – здійснення інтервенцій та контроль за діяльністю комерційних банків.

Свою грошово-кредитну політику Німецький Бундесбанк проводить за допомогою певних інструментів. Він широко використовує політику обов'язкових мінімальних резервів, облікову політику, операції на відкритому ринку (тобто, операції з державними цінними паперами), а також здійснює касове виконання державного бюджету, операції з іноземною валютою і золотом, кредитує уряд і

міжнародні організації. Важливо зауважити, що Центральний банк не ставить собі за ціль отримання прибутку, як це роблять інші банки. Бундесбанк функціонує як корпорація громадянського захисту.

Універсальні та спеціалізовані банки складають другий рівень кредитної системи Німеччини. За формою власності вони можуть бути приватними, кооперативними або суспільно-правовими інституціями. Лише приватні банки, як і раніше, ставлять собі за мету насамперед виробничо-господарську діяльність і саме вона є головним джерелом їхніх прибутків.

Кооперативні банки спрямовують діяльність на заохочення своїх членів із метою створення сприятливих умов для вкладників. Формальною метою суспільно-правових кредитних установ є заохочувати накопичення заощаджень і сповна забезпечувати приватних клієнтів, а значить і економіки, дешевими банківськими послугами.

Універсальні банки здійснюють усі види банківської діяльності (зокрема операції з цінними паперами). До них належать приватні комерційні банки ("гросбанки", регіональні банки, приватні банкіри та філії іноземних банків), кооперативні кредитні установи ("Райфазен" та "Фольксбанк"), державні кредитні установи (ощадні каси та жироцентралі).

Головні серед них – "гросбанки": "Дойче банк", "Коммерцбанк". Це акціонерні товариства, кожне з яких має від 200 до 300 тис. акціонерів. Ці банки мають досить розгалужену мережу філій – 3,5 тис., а їх діяльність виходить далеко за межі надання кредитів.

Усі банки прямо або через філії виконують увесь набір банківських операцій. Різноманітні міжнародні послуги великих банків здійснюються через потужні банківські відділення в самій Німеччині, які виконують операції за кордоном, і дочірні організації, розташовані в усьому світі, а також їхні філії та представництва в інших країнах.

Сектор приватних комерційних банків ФРН охоплює приблизно 260 більш-менш універсально діючих приватних установ, які мають понад 7 тис. філій і більше 200 тис. співробітників. До складу цього сектора належать, окрім 5 "гросбанків" (великих банків), 159 регіональних та інших банків і 96 філій іноземних банків. Приватні банки часто мають форму повного торговельного товариства або командитного товариства. Основною діяльністю приватних банків є операції з цінними паперами, управління майном, операції з нерухомістю і спеціалізоване фінансування.

До групи приватних комерційних банків належать також філії іноземних банків. Загальний рівень діяльності інших країн на фінансовому ринку Німеччини досить високий. Про це свідчить той факт, що у ФРН функціонують більше як 300 іноземних кредитних установ із понад 50 країн. Вони мають майже 1000 філій, які функціонують у 11 формі дочірніх кредитних установ, філій та представництв, участі в інших підприємствах.

Регіональні та інші комерційні банки – провінційні банки, їх діяльність донедавна була обмежена певним регіоном або галуззю, нині вона поширюється на всю територію Німеччини та за її межі.

Функції універсальних банків також виконують державні кредитні установи: ощадні каси та жироцентралі. У пасивах ощадних кас – ощадні вклади, в активах – довгострокові іпотечні кредити. Важлива риса їх діяльності – кредитування комерційних банків. А Жироцентралі, або земельні банки, також є філіями

Німецького федерального банку, центрами ощадних кас та великими комерційними банками [15].

Статистика Німецького федерального банку зараховує до комерційних банків також і приватні банки. Це приватні комерційні банки, які не мають статусу акціонерних товариств. Такі кооперативні установи, як сільськогосподарські кредитні банки – “Райфайзен” та народні – “Фольксбанки”, а також центральні кооперативні банки виконують функції універсальних банків. Вони обслуговують дрібних та середніх підприємців, конкуруючи з іншими банками, обмежуються прийманням депозитів та здійснюють розрахунки.

Що стосується небанківських фінансово-кредитних установ, то до них належать: ощадні каси, будівельні ощадні каси, кредитні товариства, інвестиційні компанії, страхові товариства, пенсійні каси.

Майже всі ощадні каси у Німеччині є державними. Їх пасиви становлять заощадження населення. Основні активні операції ощадних кас зводяться до довгострокових іпотечних та житлових кредитів. Надлишки прибутку ощадних кас надходять до бюджету міста.

Необхідно зазначити, що у фінансовій системі Німеччини прослідковується тенденція поступового перетворення ощадних кас у малі універсальні банки.

Діяльність будівельних ощадних кас пов'язана з фінансуванням будівництва. Це спеціальні ощадні каси, які, акумулюючи надходження вкладників до загального фонду, надають вкладникам за планом розподілу коштів кредити на будівництво житлових об'єктів і квартир.

Зазначимо, що кредитні товариства виникли у XIX ст., оскільки процес індустріалізації країни викликав великий попит на кредити. Їх гостро потребували малі та середні підприємства через обмежений доступ до ринку позичкових капіталів. Основним видом їх операцій є короткострокове кредитування торговців, дрібних промисловців, ремісників, а центральним закладом є Німецький банк кредитних товариств.

Великі активи також мають страхові компанії Німеччини, значну частину яких надають у кредит. У країні діє приблизно 10 тис. страхових закладів, і з них понад 9 тис. – невеликі. Переважно до їх операцій зараховують такі, як страхування життя, страхування майна, перестраховальні операції.

Але світова фінансова криза, яка розпочалася в другій половині 2007 р. у Сполучених Штатах Америки, і яка вплинула на економіку усіх країн світу, негативно позначилася і на Німеччині. Як одна з найрозвинутіших країн, Німеччина, також відчула на власній економіці всю глобальність та серйозність цієї проблеми. Після трьох докризових років стабільного економічного зростання експортно орієнтованій економіці Федеративної Республіки Німеччина було завдано значної шкоди, про що насамперед свідчить скорочення валового внутрішнього продукту. Проблеми виникли і у здійсненні програм економічного і соціального розвитку, похитнулася фінансова стабільність. Також під загрозою опинилося питання забезпечення зайнятості населення, за вирішення якого відповідальність несе уряд.

Розуміючи серйозність проблеми, Уряд Німеччини запропонував та затвердив на початку 2009 р. наймасштабніший серед країн ЄС антикризовий план стимулювання національної економіки. Враховуючи розуміння фундаментального значення економічної та фінансової складової у суспільній системі країни, вироблення комплексу заходів щодо подолання фінансово-економічної кризи стало пріоритетним завданням у ФРН. Насамперед Федеральний Уряд надав гарантії для

всіх ощадних вкладів, у результаті чого було зміцнено довіру громадян країни як вкладників до безпеки їх заощаджень під час кризи.

Федеральний Уряд вже у 2008 р. визначив найважливіші напрями зміцнення Німеччини та виведення її з кризи [16], а німецький план піднесення економіки орієнтувався на досягнення трьох цілей, а саме: відновлення довіри до фінансової системи; гарантування банківських вкладів населення; надання захисту соціальному ринковому господарству.

А із прийняттям відповідних нормативних документів федерального рівня розпочалася реалізація антикризової моделі та застосування антикризових механізмів.

Зокрема, 17 жовтня 2008 р. було ухвалено Закон ФРН “Про Фонд стабілізації фінансового ринку” [17], який став чинним у жовтні 2008 р. [18]. А в грудні 2008 р. прийнято федеральний Закон “До зміни податково-правового регулювання пакету заходів “Забезпечення зайнятості через посилення економічного росту” [19].

Відповідно, завдяки прийнятим законам та іншим нормативним документам федерального рівня почав діяти Пакт “Про зайнятість і стабільність у Німеччині” [20].

У зазначеному нами Пакті “Про зайнятість і стабільність у Німеччині” було визначено основні позиції для діяльності Федерального Уряду, органів управління федеральних земель та суб’єктів підприємництва і бізнесу. До основних позицій діяльності Федерального Уряду, органів управління федеральних земель та суб’єктів підприємництва і бізнесу було віднесено такі: збереження робочих місць; забезпечення інвестиційної привабливості підприємств; посилення інноваційної складової; зменшення державної заборгованості.

Загалом антикризові заходи економічного та фінансового впливу У Німеччині зосереджені у двох напрямках, а саме:

- подолання фінансово-економічної кризи;
- розвиток міжнародного партнерства на світовому рівні.

Завдяки таким заходам уряду було відновлено довіру до банківської сфери, а також знижено фінансове навантаження на німецьку економіку. Федеральний Уряд Німеччини із прийнятим згаданого пакету заходів запропонував гарантії фінансовим інститутам, забезпечив підтримку власного капіталу, зокрема з урахуванням позицій ризику.

Отже, з огляду на вищенаведене, можна зробити висновок стосовно того, що головними рисами німецької антикризової моделі є посилення ролі держави в регулюванні ринкових відносин, а також втручання в економіку за допомогою державного бюджету, підтримка малого і середнього підприємництва.

Доцільно зазначити, що фінансові ринки в Німеччині виявилися в епіцентрі світової кризи, в результаті якої похитнувся один із найбільших банків країни Нуро Real Estate. В результаті зусиль представників німецького уряду та фінансового сектору вдалося уникнути катастрофи. В результаті їх спільних дій відбулося ухвалення рятувального пакету вартістю в 51 млрд євро. Кредит для Нуро Real Estate був наданий частково фінансовим сектором і частково державою. Таким чином до порятунку приватного банку певною мірою залучили також платників податків. Також було досягнуто домовленостей про створення відповідного гарантійного фонду, який би був у стані надати допомогу фінансовому сектору за потреби. Відповідний фонд у розмірі 220 млрд євро було створено у 2008 р. [21].

Зазначимо, що протягом 2008 – 2010 рр. німецькі банки отримали допомоги та гарантій на суму близько 60 млрд євро (Commerzbank – 23,2 млрд, HSH Nordbank – 30 млрд, HRE – 149,7 млрд). Але на початок 2011 р. одним із найпроблематичніших банків залишався HRE, який у 2010 р. отримав додаткові 40 млрд євро гарантій [22].

Що стосується “заспокоєння” приватних вкладників, то важливим кроком, тут стали гарантії уряду Німеччини стосовно приватних капіталовкладень. Такі дії запобігли масовому відтоку капіталу із фінансових установ та позитивно вплинули на довіру приватного сектору. Приклад Німеччини повторили також й інші країни Євросоюзу. А після домовленості країн євросони про консолідовані дії з подолання фінансової кризи. Уряд Німеччини виділив 500 млрд євро на стабілізацію німецького банківського сектору. Доцільно зазначити, що більша частина грошей передбачена під державні гарантії. Завдяки таким діям німецький уряд відновив рівень довіри між банківськими установами, які перестали надавати одне одному кредити. І, як наслідок, такі дії позитивно відобразилися на фінансових ринках.

Отже, на основі проведеного аналізу зроблено певні висновки:

1. Німецька банківська система є дуже добре структуризованою та організованою щодо здійснення фінансової діяльності як у самій країні, так і за її межами. Основною особливістю є універсальність банківських установ, незалежно від їх розміру, що своєю чергою надає можливість широкомасштабного здійснення фінансово-кредитної діяльності.

2. Важливим чинником щодо сприяння стабільності банківського сектору Німеччини є державна установа, що здійснює нагляд за діяльністю банків та фінансового сектору держави загалом (BaFin). Однак потрібно відзначити, що і такий жорсткий контроль з боку держави не зміг запобігти тій скрутній ситуації, в якій опинився німецький банківський сектор під час світової фінансової кризи. Хоча саме гарантії Уряду Німеччини стали основою довіри між банківськими установами, що призвело до відновлення фінансових операцій з кредитування.

3. Враховуючи те, що німецькі банки втратили мільярди євро через свою інвестиційну діяльність на закордонному іпотечному ринку, можна з усією впевненістю стверджувати, що тільки завдяки втручання держави (через прийняття декількох рятувних пакетів) вдалося запобігти банкрутству банківського сектору Німеччини. Хоча у 2010 р. більшість банківських установ почали знову декларувати прибутки зі своєї фінансово-кредитної діяльності, говорити про стабільність та надійність банківського сектору ще зарано.

4. Кредитна система Німеччини відображає модель порівняно жорсткої грошово-кредитної політики, незважаючи на широкі політичні права регіонів, які входять до федерації. Особливості пов'язані також із тим, що всі основні функції фінансового посередництва сконцентровані в універсальних банках (комерційних банках та ощадних касах), які не спеціалізуються на окремих операціях.

Грошово-кредитна система Німеччини становить складний механізм, завдяки якому відбувається розвиток та удосконалення економіки країни.

З вищенаведеного також можна зробити висновок про те, що подолання економічної та фінансової кризи вимагає чіткої послідовності дій насамперед на урядовому рівні країни. Це пояснюється тим, що саме уряд на основі аналізу ситуації, врахування як прямих, так і опосередкованих ризиків та наявного ресурсного потенціалу повинен визначити систему антикризових дій.

Висновки

Питання, які стосуються організації та удосконалення банківської системи будь-якої країни під час світової фінансової кризи є актуальним. Світова фінансова криза завдала значних збитків банківському сектору Німеччини, хоча вона є однією з країн Європи, яка володіє досить розвинутою та структуризованою банківською системою. І тільки завдяки втручанню держави відбулася стабілізація фінансового сектору.

Дослідження банківської системи Німеччини та особливостей державного регулювання банківської кризи 2008 – 2010 рр. переконливо свідчить, що розробка та реалізація антикризових заходів, незважаючи на окремі недоліки, засвідчує про оптимальність при поєднанні інтересів держави, населення та бізнесу.

Свою чергою функціонування такої моделі економічної системи дає можливість державі реалізовувати в кризових ситуаціях саме ті принципи, які їй притаманні, але потребують більшого регулювання. Німеччина змогла досить успішно реалізувати розроблені нею антикризові програми, поєднуючи при цьому суто економічні завдання, але водночас із збереженням соціальних пріоритетів розвитку суспільства.

Література

1. Heinrich A. Das Schweigen vom Rhein / A. Heinrich // Wirtschaftswoche [Text]. — 2010. — № 4. — S. 54—56.
2. Cornelius Welp. Neelies Resterampe. Die Landesbanken werden auf Druck der EU bald Beteiligungen verkaufen müssen. Doch deren Qualität ist oft fragwürdig / Cornelius Welp // Wirtschaftswoche [Text]. — 2010. — № 48. — S. 58, 59.
3. Deutschland gestarkt aus der Krise fuhren. Jahresbericht der Bundesregierung 2008/2009 / Presse- und Informationsamt der Bundesregierung // Berlin [Text]. — 2009. — № 23. — 76 s.
4. Finanz markt stabilisierung fonds gesetz von // BGBl [Text]. — 2008. — № 1. — S. 1982.
5. Verordnung zur Durchfuhung des Finanz markt stabilisierung fonds gesetzes (FMStFV) vom 20 // BWBMBF [Text]. — 2008. — S. 134
6. Gesetz zur Umsetzung steuerrechtlicher Regelungen des Masnahmepakets Beschäftigungssicherung durch // BGBl [Text]. — 2009. — № 1. — S. 82.
7. Pakt fur Beschäftigung und Stabilitat in Deutschland // Magazin fur Wirtschaft und Finanzen [Text]. — 2009. — №. 66. — S. 4, 5.
8. Mark Fehr. Die Rechnung, bitte! / Mark Fehr, Niklas Hoyer // Wirtschaftswoche [Text]. — 2010. — S. 58—66.
9. Cornelius Welp: Schlechtes Geschäft. Die Hypo Real Estate droht zum Fass ohne Boden zu werden //Wirtschaftswoche [Text]. — 2010. — № 38. — S. 66.
10. Реверчук С. К. Грошово-банківські системи зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / С. К. Реверчук. — Львів : “Магнолія 2006”, 2011. — 258 с.
11. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник Національного банку України [Текст]. — 2009. — № 4. — С. 8—19.
12. Бураковський І. В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України [Текст] / І. В. Бураковський, О. В. Плотніков. — Х. : Фоліо, 2009. — 302 с.
13. Жаліло Я. А. Реалії економічної кризи: чи є підстави для оптимізму? [Електронний ресурс] / Я. А. Жаліло — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.

14. Anke Heinrich: Das Schweigen vom Rhein... — S. 54—56.
15. Cornelius Welp. Neelies Resterampe. Die Landesbanken werden auf Druck... — S. 58, 59.
16. Deutschland gestarkt aus der Krise fuhren. Jahresbericht der Bundesregierung... — 76 s.
17. Finanz markt stabilisierungs fonds gesetz von... — S. 1982.
18. Verordnung zur Durchfuhung des Finanz markt stabilisierungs fonds gesetzes... — S. 134.
19. Gesetz zur Umsetzung steuerrechtlicher Regelungen des Masnahmepakets... — S. 82.
20. Pakt fur Beschäftigung und Stabilitat in Deutschland... — S. 4, 5.
21. Mark Fehr. Die Rechnung, bitte... — S. 58—66.
22. Cornelius Welp. Schlechtes Geschäft. Die Hypo Real Estate droht zum Fass ohne Boden zu warden... — S. 66.

O. Buriak

BANKING SYSTEM OF GERMANY AND CHARACTERISTICS OF GOVERNMENT CONTROL OF THE BANK CRISIS OF 2008 – 2010

The banking system of Germany and characteristics of government control of the bank crisis of 2008-2010 are examined. The banking system of Germany is marked to be one of the most developed ones on the European continent. The German bank model was taken as a basis for functioning of the European central bank (ECB) due to the introduction of the new currency, the euro. It is noted that the world financial crisis had a negative effect on Germany. At the beginning of the year 2009, the government of Germany offered and confirmed the most large-scale among the EU countries anti-crisis plan for stimulation of the national economy. The main characteristics of the German anti-crisis model are: strengthening the role of the state in adjustment of market relations, as well as interference in the economy by means of the state budget, support of small and medium-sized enterprises.

Key words: bank crisis, mortgage crisis, liquidity, financial crisis, interbank credit, mortgage credit.